

ฐานข้อมูล ภูมิปัญญาท้องถิ่น / ปราชญ์ชาวบ้าน

องค์การบริหารส่วนตำบลป่าแป๋ ตำบลป่าแป๋ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัด

แม่ฮ่องสอน

ภูมิปัญญาชาวบ้าน

ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ของชาวบ้าน ซึ่งเรียนรู้มาจากปู่ ย่า ตา ยาย ญาติพี่น้อง และความเฉลียวฉลาดของแต่ละคน หรือผู้มีความรู้ในหมู่บ้านในท้องถิ่นต่าง ๆ ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นเรื่องการทำมาหากิน เช่น การจับปลา การจับสัตว์ การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ การทอผ้า การทำเครื่องมือการเกษตร

ภูมิปัญญาเหล่านี้เป็นความรู้ความสามารถที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และถ่ายทอดมาให้เรา มีวิธีการหลายอย่างที่ทำให้ความรู้เหล่านี้เกิดประโยชน์แก่สังคมปัจจุบัน คือ

การอนุรักษ์ คือ การบำรุงรักษาสิ่งที่ดีงามไว้เช่น ประเพณีต่าง ๆ ทัศนกรรม และคุณค่าหรือการปฏิบัติตนเพื่อความสัมพันธอันดีกับคนและสิ่งแวดล้อม

การฟื้นฟู คือ การรื้อฟื้นสิ่งที่ดีงามที่หายไป เลิกไป หรือกำลังจะเลิก ให้กลับมาเป็นประโยชน์ เช่นการรื้อฟื้นดนตรีไทย

การประยุกต์ คือ การปรับหรือการผสมผสานความรู้เก่ากับความรู้ใหม่เข้าด้วยกัน ให้เหมาะสมกับสมัยใหม่ เช่น การใช้ยาสมุนไพรในโรงพยาบาล ประสานกับการรักษาสมัยใหม่ การทำพิธีบวงสรวงต้นไม้ เพื่อให้เกิดสำนักการอนุรักษ์ธรรมชาติ รักษาป่ามากยิ่งขึ้น การประยุกต์ประเพณีการทำบุญข้าวเปลือกที่วัด มาเป็นการสร้างธนาคารข้าว เพื่อช่วยเหลือผู้ที่ขาดแคลน

การสร้างใหม่ คือ การค้นคิดใหม่ที่สัมพันธ์กับความรู้ดั้งเดิม เช่น การประดิษฐ์โปงลาง การคิดโครงการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยอาศัยคุณค่าความเอื้ออาทรที่ชาวบ้านเคยมีต่อกันมาหารูปแบบใหม่ เช่น การสร้างธนาคารข้าว ธนาคารโคกระบือ การรวมกลุ่มแม่บ้าน เยาวชน เพื่อทำกิจกรรมกันอย่างมีระบบมากยิ่งขึ้น

ภูมิปัญญาเป็นความรู้ที่ประกอบไปด้วยคุณธรรม ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมนั้น ชีวิตของชาวบ้านไม่ได้แบ่งแยกเป็นส่วน ๆ หากแต่ทุกอย่างมีความสัมพันธ์กันทำมาหากิน การร่วมกันในชุมชน การปฏิบัติศาสนา พิธีกรรมและประเพณี

ความรู้เป็นคุณธรรม เมื่อผู้คนใช้ความรู้นั้นเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่าง คนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ความรู้เหล่านี้เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต เป็นแนวทาง หลักเกณฑ์ วิธีปฏิบัติที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของครอบครัว ความสัมพันธ์กับคนอื่น ความสัมพันธ์กับผู้ล่วงลับไปแล้ว กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และกับธรรมชาติ

ความรู้เรื่องทำมาหากินมีอยู่มาก เช่นการทำไร่ทำนา การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ การจับปลา จับสัตว์ การทอผ้า ทั้งผ้าฝ้ายและผ้าไหม ซึ่งมีลวดลายที่สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อและความคิดของชาวบ้าน การทำเตี๋ยอง บัณฑิตินเผา การแกะสลักไม้และหิน ซึ่งจะพบได้จากโบราณสถานในพิพิธภัณฑสถานต่าง ๆ

ความคิดและการแสดงออก

เพื่อจะเข้าใจภูมิปัญญาชาวบ้าน จำเป็นต้องเข้าใจความคิดของชาวบ้านเกี่ยวกับโลกหรือที่เรียกว่า โลกทัศน์ และเกี่ยวกับชีวิตที่เรียกว่า ชีวิตทัศน์ สิ่งเหล่านี้เป็นนามธรรมอันเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์โดยตรงกับการแสดงออกในลักษณะต่าง ๆ ที่เป็นรูปธรรม

แนวคิดเรื่องความสมดุล เป็นแนวคิดพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้าน การแพทย์แผนไทยหรือที่เคยเรียกกันว่า การแพทย์แผนโบราณ นั้นมีหลักการว่า คนมีสุขภาพดีเมื่อร่างกายมีความสมดุลระหว่างธาตุทั้ง 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ คนเจ็บป่วยได้เพราะธาตุขาดความสมดุล

ความสัมพันธ์กับคนในครอบครัว ญาติพี่น้อง เพื่อนบ้านในชุมชน ความสัมพันธ์ที่ดี มีหลักเกณฑ์ที่บรรพบุรุษได้สั่งสอนมา เช่น ลูกควรปฏิบัติอย่างไรกับพ่อแม่ กับญาติพี่น้อง กับผู้สูงอายุ พ่อแม่ควรเลี้ยงดูลูกอย่างไร ความเอื้ออาทรต่อกันและกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันโดยเฉพาะในยามทุกข์ยากหรือมีปัญญา

ความสัมพันธ์กับธรรมชาติ ผู้คนสมัยก่อนพึ่งพาอาศัยธรรมชาติแทบทุกด้าน ตั้งแต่อาหารการกิน เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยียังไม่พัฒนาก้าวหน้าเหมือนทุกวันนี้ ยังไม่มีระบบการค้าแบบสมัยใหม่ ไม่มีตลาด ชาวบ้านมีหลักเกณฑ์ในการใช้สิ่งของในธรรมชาติ ไม่ตัดไม้อ่อน ทำให้ต้นไม้ในป่าขึ้นแทนที่ถูกตัดไปได้ตลอดเวลา

ชาวบ้านยังรู้จักสารเคมี ไม่ใช่ยาฆ่าแมลง ฆ่าหญ้า ฆ่าสัตว์ ไม่ใช่ปุ๋ยเคมี ใช้สิ่งของในธรรมชาติให้เกื้อกูลกัน ใช้มูลสัตว์ ใบไม้ใบหญ้าที่เน่าเปื่อยเป็นปุ๋ย ทำให้ดินอุดมสมบูรณ์ น้ำสะอาดและไม่เหือดแห้ง ชาวบ้านเคารพธรรมชาติ เชื่อว่ามีเทพมีเจ้าสถิตอยู่ในดิน น้ำ ป่า เขา สถานที่ทุกแห่งจะทำอะไรต้องขออนุญาตและทำด้วยความเคารพและพอดีพองาม ชาวบ้านรู้คุณธรรมชาติ ที่ได้ให้ชีวิตแก่ตน พิธีกรรมต่าง ๆ ล้วนแสดงออกถึงแนวคิดดังกล่าว เช่น งานบุญพิธีที่เกี่ยวกับ น้ำ ข้าว ป่าเขา รวมถึงสัตว์ บ้านเรือน เครื่องใช้ต่าง ๆ มีพิธีสู่ขวัญข้าว เป็นต้น

ความสัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ชาวบ้านรู้ว่ามนุษย์เป็นเพียงส่วนเล็ก ๆ ส่วนหนึ่งของจักรวาล ซึ่งเต็มไปด้วยความเร้นลับ มีพลังและอำนาจที่เขาไม่อาจจะหาคำอธิบายได้ ความเร้นลับดังกล่าวรวมถึงญาติพี่น้องและผู้คนที่ล่วงลับไปแล้ว ชาวบ้านยังความสัมพันธ์กับพวกเขา ทำบุญและรำลึกถึงอย่างสม่ำเสมอทุกวัน หรือในโอกาสสำคัญ ๆ

การทำมาหากิน

แม้วิถีชีวิตของชาวบ้านเมื่อก่อนจะดูเรียบง่ายกว่าทุกวันนี้ และยังอาศัยธรรมชาติและแรงงานเป็นหลักในการทำมาหากิน แต่พวกเขาที่ต้องใช้สติปัญญาที่บรรพบุรุษถ่ายทอดมาให้เพื่อจะได้อยู่รอด ทั้งนี้เพราะปัญหาต่าง ๆ ในอดีตก็ยังมีไม่น้อย โดยเฉพาะเมื่อครอบครัวมีสมาชิกมากขึ้น จำเป็นต้องขยายที่ทำกิน ต้องห้กร้างถางพง บุกเบิกพื้นที่ทำกินใหม่ การปรับพื้นที่บ้นคั่นนาเพื่อทำนาซึ่งเป็นงานที่หนัก การทำไร่ทำนา ปลุกพืชเลี้ยงสัตว์ และดูแลรักษาให้เติบโตและได้ผล เป็นงานที่ต้องอาศัยความรู้ความสามารถ การจับปลาล่าสัตว์ก็มีวิธีการ บางคนมีความสามารถมาก รู้ว่าเวลาไหนที่ใดและวิธีใดจะจับปลาได้ดีที่สุด คนที่ไม่เก่งก็ต้องใช้เวลาและได้ปลาน้อย การล่าสัตว์ก็เช่นเดียวกัน

การจัดการแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ก็เป็นความรู้ความสามารถที่มีมาแต่โบราณ คนทางภาคเหนือรู้จักบริหารน้ำเพื่อการเกษตรและเพื่อการบริโภคต่าง ๆ โดยการจัดการระบบเหมืองฝายมีการจัดแบ่งปันน้ำกันตามระบบประเพณีที่สืบทอดกันมา มีหัวหน้าที่ทุกคนยอมรับ มีคณะกรรมการจัดสรรน้ำตามสัดส่วนและตามพื้นที่ทำกิน นับเป็นความรู้ที่ทำให้ชุมชนต่างๆ ที่อาศัยอยู่ใกล้ลำน้ำ ไม่ว่าจะต้นน้ำหรือปลายน้ำ ได้รับการแบ่งปันน้ำอย่างยุติธรรม ทุกคนได้ประโยชน์และอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

ชาวบ้านรู้จักการแปรรูปผลิตผลในหลายรูปแบบ การถนอมอาหารให้กินได้นาน การดองการหมัก เช่น ปลาร้า น้ำปลา ผักดอง ปลาเค็ม เนื้อเค็ม ปลาแห้ง เนื้อแห้ง การแปรรูปข้าวก็ทำได้มากมายนับร้อยชนิด เช่น ขนมต่าง ๆ แต่ละพิธีกรรมและแต่ละงานบุญประเพณี มีข้าวและขนมในรูปแบบไม่ซ้ำกัน ตั้งแต่ขนมจีน สังขยา ไปถึงขนมในงานสารท กาละแม ขนมครก และอื่น ๆ ซึ่งยังพอมิให้เห็นอยู่จำนวนหนึ่ง ในปัจจุบันส่วนใหญ่ปรับเปลี่ยนมาเป็นการผลิตเพื่อขาย หรือเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือน

ความรู้เรื่องการปรุงอาหารก็มีอยู่มากมายแต่ละท้องถิ่นมีรูปแบบและรสชาติแตกต่างกันไปมีมากมายนับร้อยนับพันชนิด แม้ในชีวิตประจำวันจะมีเพียงไม่กี่อย่าง แต่โอกาสงานพิธี งานเลี้ยง งานฉลองสำคัญ จะมีการจัดเตรียมอาหารอย่างดีและพิถีพิถัน

การทำมาหากินในประเพณีเดิมนั้นเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ การเตรียมอาหาร การจัดขนมและผลไม้ ไม่ได้เป็นเพียงเพื่อให้รับประทานและอร่อย แต่ให้เพื่อความสวยงาม ทำให้สามารถสัมผัสกับอาหารนั้นไม่เพียงแต่ทางปากและรสชาติของลิ้น แต่ทางตาและทางใจ การเตรียมอาหารนั้นเป็นงานศิลปะที่ปรุงแต่งด้วยความตั้งใจ ใช้เวลา ฝีมือ และความรู้ความสามารถ

ชาวบ้านสมัยก่อนส่วนใหญ่จะทำนาเป็นหลักเพราะเมื่อมีข้าวแล้วก็สบายใจ อย่างอื่นพอหาได้จากธรรมชาติ เสริจหน้าก็จะทำงานหัตถกรรม การทอผ้า ทำเสื่อ เลี้ยงไหม เลี้ยงไหม ทำเครื่องมือสำหรับจับสัตว์ เครื่องมือการเกษตร และอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่จำเป็น หรือเตรียมพื้นที่เพื่อการทำนาครั้งต่อไป

หัตถกรรมเป็นทรัพย์สินและมรดกทางภูมิปัญญาที่ยิ่งใหญ่ที่สุดอย่างหนึ่งของบรรพบุรุษเพราะเป็นสื่อที่ถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึก ความคิด ความเชื่อและคุณค่าต่าง ๆ ที่สั่งสมมาแต่มนาน ลายผ้าไหม ผ้าฝ้าย ฝีมือในการทออย่างประณีต รูปแบบเครื่องมือที่สานด้วยไม้ไผ่ และอุปกรณ์เครื่องใช้ไม้สอยต่าง ๆ เครื่องดนตรี เครื่องเล่น สิ่งเหล่านี้ได้ถูกบรรจงสร้างขึ้นมามาเพื่อใช้สอย การทำบุญหรือการอุทิศให้ใครคนหนึ่ง ไม่ใช่เพื่อการค้าขาย

ชาวบ้านทำมาหากินเพียงเพื่อการยังชีพ ไม่ได้ทำเพื่อขาย มีการนำผลิตผลส่วนหนึ่งไปแลกเปลี่ยนของที่จำเป็นที่ตนเองไม่มี เช่น นำข้าวไปแลกเปลี่ยน พริก ปลา ไข่ หรือเสื้อผ้า การขายผลิตผลมีเพียงส่วนน้อย และเมื่อมีความจำเป็นต้องใช้เงินเพื่อเสียภาษีให้รัฐ ชาวบ้านนำผลิตผล เช่น ข้าว ไปขายในเมืองให้กับพ่อค้าหรือขายให้กับพ่อท้องถิ่นเช่นทางภาคอีสาน เรียกว่า "นายฮ้อย" คนเหล่านี้จะนำผลผลิตบางอย่างเช่น ข้าว ปลา ร้า วัวควาย ไปขายในที่ไกล ๆ ทางภาคเหนือมีพ่อค้าวัวต่าง ๆ เป็นต้น

แม้ว่าความรู้เรื่องการค้าขายของคนสมัยก่อนไม่อาจจะนำมาใช้ในระบบตลาดเช่นปัจจุบันได้ เพราะสถานการณ์ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากแต่การค้าที่มีจริยธรรมของพ่อค้าในอดีต ที่ไม่ได้หวังแต่เพียงกำไร แต่คำนึงถึงการช่วยเหลือแบ่งปันเป็นหลัก ยังมีคุณค่าสำหรับปัจจุบัน นอกนั้น ในหลายพื้นที่ในชนบท ระบบการแลกเปลี่ยนสิ่งของยังมีอยู่ โดยเฉพาะในพื้นที่ยากจนซึ่งชาวบ้านไม่มีเงินสด แต่มีผลิตผลต่างๆ ระบบการแลกเปลี่ยนไม่ได้ยึดหลักมาตราชั่งวัดหรือการตีราคาของสิ่งของ แต่แลกเปลี่ยนโดยการคำนึงถึงสถานการณ์ของผู้แลกเปลี่ยนทั้งสองฝ่ายคนที่เอาปลาหรือไก่มาของแลกข้าว อาจจะได้ข้าวเป็นถึงเพราะเจ้าของข้าวคำนึงถึงความจำเป็นของครอบครัวเจ้าของไก่ ถ้าตีราคาเป็นเงินข้าวหนึ่งถังย่อมมีค่าสูงกว่าไก่หนึ่งตัว

การลงแขกทำนา

การอยู่ร่วมกันในสังคม

การอยู่ร่วมกันในชุมชนดั้งเดิมนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นญาติพี่น้องไม่กี่ตระกูล ซึ่งได้อพยพย้ายถิ่นฐานมาอยู่หรือสืบทอดบรรพบุรุษจนนับญาติกันได้ทั้งชุมชน มีคนเฒ่าคนแก่ที่ชาวบ้านเคารพนับถือเป็นผู้นำ หน้าที่ของผู้นำไม่ใช่การสั่ง แต่เป็นผู้ที่ให้คำแนะนำปรึกษา มีความแม่นยำในกฎระเบียบประเพณีการดำเนินชีวิต ตัดสินไกล่เกลี่ยหากเกิดความขัดแย้ง ช่วยกันแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

ปัญหาในชุมชนก็มีไม่น้อย ปัญหาการทำมาหากิน ฝนแล้ง น้ำท่วม โรคระบาด โจรลักวัวควาย เป็นต้น นอกจากนั้น ยังมีปัญหาความขัดแย้งภายในชุมชนหรือระหว่างชุมชนการละเมิดกฎหมายประเพณี ส่วนใหญ่จะเป็นการ "ผิดผี" คือ ผีของบรรพบุรุษ ผู้ซึ่งได้สร้างกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ไว้ เช่น กรณีที่ชายหนุ่มถูกเนื้อต้องตัวหญิงสาวที่ยังไม่แต่งงาน เป็นต้น

ชาวบ้านอยู่อย่างพึ่งพาอาศัยกัน ยามเจ็บไข้ได้ป่วย ยามเกิดอุบัติเหตุเภทภัย ยามที่โจรขโมยวัวควายข้าวของ การช่วยเหลือกันทำงานที่เรียกว่า การลงแขก ทั้งแรงกายแรงใจที่มีอยู่ก็จะช่วยเหลือเอื้ออาทรกัน การแลกเปลี่ยนสิ่งของ อาหารการกิน และอื่น ๆ จึงเกี่ยวข้องกับวิถีของชุมชน ชาวบ้านช่วยกันเก็บเกี่ยว สร้างบ้านหรืองานอื่นที่ต้องการคนมาก ๆ เพื่อจะได้เสร็จโดยเร็ว ไม่มีการจ้าง

ในชุมชนต่าง ๆ จะมีผู้มีความรู้ความสามารถหลากหลาย บางคนเก่งทางรักษาโรค บางคนทางการเพาะพืช บางคนทางการเลี้ยงสัตว์ บางคนทางด้านดนตรีการละเล่น บางคนเก่งทางด้านพิธีกรรม คนเหล่านี้ต่างก็ใช้ความสามารถเพื่อประโยชน์ของชุมชน โดยไม่ถือเป็นอาชีพที่มีค่าตอบแทน อย่างมากก็มี "ค่าครู" แต่เพียงเล็กน้อย ซึ่งปกติแล้ว เงินจำนวนนั้นก็ใช้สำหรับเครื่องมือประกอบพิธีกรรม หรือเพื่อทำบุญที่วัดมากกว่าที่หมอยาหรือบุคคลผู้นั้นจะเก็บไว้ใช้เอง เพราะแท้ที่จริงแล้ว "วิชา" ที่ครูถ่ายทอดมาให้ลูกศิษย์จะต้องนำไปใช้เพื่อประโยชน์แก่สังคม ไม่ใช่เพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว การตอบแทนจึงไม่ใช่เงินหรือสิ่งของเสมอไปแต่เป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกันโดยวิธีการต่าง ๆ

ด้วยวิธีชีวิตเช่นนี้ จึงมีคำถามเพื่อเป็นการสอนคนรุ่นหลังว่า ถ้าหากคนหนึ่งจับปลาซ่อนตัวใหญ่ได้หนึ่งตัว ทำอย่างไรจึงจะกินได้ทั้งปีคนสมัยนี้อาจจะบอกว่า ทำปลาเค็ม ปลาจ๋า หรือเก็บรักษาด้วยวิธีการต่าง ๆ แต่คำตอบที่ถูกต้อง คือ แบ่งปันให้พี่น้องเพื่อนบ้าน เพราะเมื่อเขาได้ปลา เขาจะทำกับเราเช่นเดียวกัน

ชีวิตทางสังคมของหมู่บ้านมีศูนย์กลางอยู่ที่วัด งานบุญกิจกรรมของส่วนรวมจะทำกันที่วัด งานบุญประเพณีต่างๆ ตลอดจนการละเล่นมหรสพพระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตใจ เป็นครูสอนลูกหลานผู้ชายซึ่งรับใช้พระสงฆ์ หรือ "บวชเรียน" ทั้งนี้ก่อนนี้ยังไม่มีโรงเรียน วัดจึงเป็นทั้งโรงเรียนและหอประชุมเพื่อกิจกรรมต่างๆ ต่อเมื่อโรงเรียนมีขึ้นและแยกออกจากวัด บทบาทของวัดและของพระสงฆ์จึงเปลี่ยนไป

ภูมิปัญญาชาวบ้านในสังคมปัจจุบัน

ภูมิปัญญาชาวบ้านได้ก่อเกิดและสืบทอดกันมาในชุมชนหมู่บ้าน เมื่อหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับสังคมสมัยใหม่ ภูมิปัญญาชาวบ้านก็มีการปรับตัวเช่นเดียวกัน

ความรู้จำนวนมากได้สูญหายไปเพราะไม่มีการปฏิบัติสืบทอด เช่น การรักษาพื้นบ้านบางอย่าง การใช้ยาสมุนไพรบางชนิด เพราะหมอยาเก่ง ๆ ได้เสียชีวิตโดยไม่ได้ถ่ายทอดให้กับคนอื่น หรือถ่ายทอดแต่คนต่อมา ไม่ได้ปฏิบัติเพราะชาวบ้านไม่นิยมเหมือนสมัยก่อน ใช้ยาสมัยใหม่และไปหาหมอที่โรงพยาบาลหรือคลินิกง่ายกว่า งานหัตถกรรมทอผ้าหรือเครื่องเงิน เครื่องเงิน แม้จะยังเหลืออยู่ไม่น้อย แต่ก็ได้ถูกพัฒนาไปเป็นการค้า ไม่สามารถรักษาคุณภาพและฝีมือแบบดั้งเดิมไว้ได้ ในการทำมาหากินมีการใช้เทคโนโลยีทันสมัย ใช้รถไถนาแทนควาย รถอีแต่นแทนเกวียน

การลงแขกทำนาปลูกข้าวและปลูกสร้างบ้านเรือนก็เกือบจะหมดไป มีการจ้างงานมากขึ้น แรงงานก็หายากกว่าแต่ก่อน ผู้คนอพยพย้ายถิ่น บ้างก็เข้าเมือง บ้างก็ไปทำงานที่อื่น สังคมสมัยใหม่มีระบบการศึกษาในโรงเรียนมีอนามัยและโรงพยาบาล มีโรงหนัง วิทยุ โทรทัศน์ และเครื่องบันเทิงต่างๆ ทำให้ชีวิตทางสังคมของชุมชนหมู่บ้านเปลี่ยนไป มีตำรวจ มีโรงเรียน มีเจ้าหน้าที่ราชการฝ่ายปกครอง ฝ่ายพัฒนา และอื่นเข้าไปในหมู่บ้าน บทบาทของวัด พระสงฆ์ คนเฒ่าคนแก่เริ่มลดน้อยลงลงไป

การทำมาหากินก็เปลี่ยนจากการทำเพื่อยังชีพไปเป็นการผลิตเพื่อการขาย ผู้คนต้องการเงินเพื่อซื้อเครื่องบริโภคต่าง ๆ ทำให้สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนไป ผลผลิตจากป่าก็หมด สถานการณ์เช่นนี้ทำให้ผู้นำการพัฒนาหลายคนที่มีบทบาทสำคัญในระดับจังหวัด ระดับภาค และระดับประเทศ เริ่มเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้าน หน่วยงานทางภาครัฐและเอกชนให้การสนับสนุน และการส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ประยุกต์ และค้นคิดสิ่งใหม่ ความรู้ใหม่เพื่อประโยชน์สุขของสังคม

ฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น ในตำบลป่าแป๋ ได้แก่

1.ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ การพัฒนา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

การบวชป่า ป่าไม้ ถือเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญต่อสิ่งมีชีวิต ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์น้อยใหญ่ ทั้งยังช่วยรักษาสมดุลของธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม เป็นแหล่งช่วยดูดซับคาร์บอน และในขณะเดียวกันก็ยังทำหน้าที่เป็นโรงงานผลิตออกซิเจน

แต่ปัจจุบันยังมีคนหาประโยชน์จากป่าโดยไม่คำนึงสิ่งที่ตามมา เช่น การลักลอบตัดต้นไม้ ทำให้ต้นไม้ใหญ่อายุหลายร้อยถูกตัดโค่น เหลือเพียงตอจำนวนมาก

ดังนั้นเพื่อที่จะรักษาผืนป่าให้คงอยู่ต่อไป ชาวบ้านจึงได้นำความเชื่อ โดยเฉพาะพิธีกรรมทางศาสนาพุทธที่อยู่คู่กับสังคมไทยมายาวนานมาเป็นเครื่องมือเชื่อมโยงให้คนตระหนักถึงความสำคัญของต้นไม้ ด้วยการทำพิธี "บวชต้นไม้" หรือ "บวชป่า"

การทำพิธีบวชต้นไม้ หรือ บวชป่า ถือเป็นกุศโลบายในการรักษาป่าของชาวบ้านไม่ให้ใครมารุกล้ำทำลายป่าไม้ ด้วยการนำจิ๋วมาห่มให้กับต้นไม้ เช่นเดียวกับการบวชพระ ซึ่งวิธีนี้จะส่งผลต่อจิตใจของคน ทำให้มองสถานภาพของต้นไม้เปลี่ยนไปจากเดิม โดยต้นไม้ที่จะทำพิธีการบวชนั้นจะขึ้นอยู่กับความเชื่อและเจตนาของชุมชนเอง แต่ส่วนมากจะเน้นต้นไม้ที่มีขนาดใหญ่ เนื่องจากมีความสำคัญต่อระบบนิเวศ

จัดขึ้นทุก ๆ ปี ณ หมู่ 3 บ้านป่าแป๋ ต.ป่าแป๋ อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน

2.ด้านเกษตรกรรมยั่งยืน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านเกษตรกรรมยั่งยืน หมายถึง ระบบการเกษตรที่ครอบคลุมถึงวิถีชีวิตเกษตรกร กระบวนการผลิต และการจัดการทุกรูปแบบ เพื่อให้เกิดความสมดุลทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และรับนิเวศ ซึ่งนำไปสู่การพึ่งตนเองและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรและผู้บริโภค ประกอบด้วยระบบเกษตร 5 ประเภท ได้แก่ เกษตรอินทรีย์ เกษตรทฤษฎีใหม่ เกษตรผสมผสาน เกษตรธรรมชาติ และวนเกษตร

1. ชื่อผู้ให้ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตร (ระบุเป็นกลุ่ม/รายบุคคล)
ชื่อ – สกุล นางนิตยา พฤกษ์พนาวัลย์ อายุ 57 ปี

2. เลขบัตรประจำตัวประชาชน 3580500142742 ปี พ.ศ. เกิด 1 ก.ค. 2510

3. ที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้

บ้านเลขที่ 64 หมู่ที่ 7 ตำบล ป่าแม่

อำเภอ แม่สะเรียง จังหวัด แม่ฮ่องสอน รหัสไปรษณีย์ 58110

องค์ความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตร

เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านเกษตรกรรมยั่งยืน การพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตร การทำเกษตรผสมผสานหมุนเวียน ช่วยให้ชาวบ้านสามารถใช้ที่ดินให้เกิดประโยชน์สูงสุด สามารถลดรายจ่ายในการซื้อวัตถุดิบในการประกอบอาหาร มีความมั่นคงทางด้านรายได้อย่างต่อเนื่องจากการขายผลผลิตทางการเกษตร มีความมั่นคง และมีอิสระในการใช้ชีวิต ลดการพึ่งพาจากภายนอก ใช้แรงงานในการทำเกษตรจากครัวเรือน อาศัยช่วยกันทำคนละไม้คนละมือ

แปลงผักเกษตรอินทรีย์ ปลูกพืชหมุนเวียน ทำให้มีรายได้ มีกินมีใช้ ตลอดปี

3.ด้านหัตถกรรม

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในงานฝีมือหรืองานช่างที่ทำด้วยมือและอุปกรณ์อย่างง่าย โดยไม่ใช้เครื่องจักร เป็นองค์ประกอบหลักในการผลิต เช่น งานจักสาน งานทอผ้าด้วยมือ งานเย็บปักถักร้อย

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านศิลปะและหัตถกรรม งานฝีมือ จักสาน เฟอร์นิเจอร์ “จักสานตระกร้า กระจัดจากไม้ไผ่”

ชื่อ นายโยยทุ ไสสะอาดมาก เกิดเมื่อวันที่ - - พ.ศ. 2492 อายุ 75 ปี

ที่อยู่ 68 หมู่ที่ 7 ตำบลป่าแป๋ จังหวัดแม่ฮ่องสอน

วิธีทำ ความเป็นมา

การสานตะกร้าด้วยไม้ไผ่ของชาวบ้านป่าแป๋ มีมานานตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายาย ของพ่อของพ่อแล้ว (หรือ ที่เรียกว่าสมัยพะวอพะตา) สภาพทั่วไปของชาวตำบลป่าแป๋จะอุดมไปด้วยไม้ไผ่ที่ขึ้นตามภูเขา

การจักสานตะกร้าด้วยไม้ไผ่ เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ของชาวบ้านที่มีมาตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายายแล้ว และเป็นการสืบทอด ต่อๆกันมาหลายชั่วอายุคน การนำวัตถุดิบจากธรรมชาติที่อยู่ใน ท้องถิ่นตนเองมาแปรเป็น อุปกรณ์ใช้ในครัวเรือน ถือเป็นสิ่งสำคัญยิ่งต่อการดำรงชีวิตตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การจักสานตะกร้าด้วย ไม้ไผ่สามารถถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง การเรียนรู้ต่างๆ อาศัยวิธีการ ฝึกหัดและบอกเล่า ไม่มีหนังสือให้อ่าน ไม่มีบันทึก สะท้อนให้เห็นการเรียนรู้ความรู้ที่สะสมที่สืบทอดกันมาจากอดีต มาถึงปัจจุบัน หรือที่เรียกกัน ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนั้นการถ่ายทอดความรู้จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้ภูมิ ปัญญา ท้องถิ่นนั้น คงอยู่ต่อเนื่องและยั่งยืน การจักสานตะกร้าไม้ไผ่ ได้สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ถ่ายทอดภูมิ ปัญญา จากรุ่นสู่รุ่น เกิดจากความคิดในการนำเอาไม้ไผ่ซึ่งเป็นวัตถุดิบที่มีอยู่ในหมู่บ้าน นำมาแปรรูปเป็นตะกร้า เป็น กระดาษใส่ของเล็กๆ น้อยจนทำให้เป็นการเพิ่มอาชีพสร้างรายได้ให้กับครอบครัวและชุมชน จนปัจจุบันนี้ เป็นที่ นิยมกันเป็นอย่างมาก สามารถนำไปเป็นของฝากที่มีคุณค่าได้ ของฝากตำบลป่าแป๋นี้โดยมี เป็น คนจักสานและสืบสานงานจักสานตะกร้าไม้ไผ่สืบไป

วิธีการทำตะกร้า

1. ตัดไม้ไผ่แก่มาผ่าซีกและผ่าแบ่งเป็นเสี้ยวเล็ก ๆ ขนาดประมาณ ๑ ซม. และอีกส่วนหนึ่งผ่าประมาณ ๑ นิ้ว เพื่อใช้ทำขอบปากตะกร้าและมือจับ
๒. ป่าแต่ละชั้นที่ผ่าไว้ ลอกใช้แต่ส่วนเปลือก โดยใช้มีดคม ๆ เหลาหรือขูดเนื้อไม้ออกและเหลือแต่ส่วน เปลือกบาง ๆ และเหนียว
๓. เริ่มต้นสานตะกร้า โดยเริ่มที่ก้นก่อน โดยใช้ส่วนที่แข็งแรงและหนากว่าสานที่ก้น ความยาวของไม้ ตามขนาดของตะกร้า เส้นที่แข็งแรงสานขึ้นตามแนวตั้ง ความห่างเท่า ๆ กัน ส่วนเส้นไม้ไผ่ที่บาง นิ่ม สานตามขวาง ขึ้นมาเรื่อย ๆ แน่น มีลักษณะเป็นวงกลมแต่ปากตะกร้าจะกว้างกว่าก้นตะกร้า พอได้ขนาดตามต้องการใช้ไม้ไผ่ ขนาด ๑ นิ้ว ทำให้เป็นวงกลมและวางไว้ที่ขอบปากตะกร้า ใช้ไม้ไผ่ส่วนที่ตั้งขึ้นพันหรือบิดลงไปตามด้านล่าง สานองไป ประมาณ ๑ นิ้ว จนแน่นไม่หลุด ตัดเศษที่เหลือทิ้ง ตกแต่งให้สวยงาม
- ๔ ใส่หูหรือที่นิ้ว ซึ่งทำจากไม้ไผ่และโค้งงอได้ใช้เชือกหรือหวายพันให้แน่น หรือใช้เชือกที่เป็นสีพันที่มือจับ จนมิดนำไปใช้งานหรือขายได้
๕. หากต้องการเก็บไว้ใช้งานได้นานทาเล็กเกอร์เคลือบไม้ไผ่ทั้งด้านในและด้านนอก แล้วนำไปตากแดด ให้แห้ง

4.ด้านศิลปกรรม

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะสาขาต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม นาฏศิลป์ ดนตรี ทัศนศิลป์ การละเล่นพื้นบ้านและการนันทนาการ เช่น การขับร้องเพลงอีแซว ลำตัด ลิเก หมอลำ โนรา เป็นต้น ซึ่งในตำบลป่าแป๋ หมู่ 12 บ้านแม่อุ้มป๊อก ได้มีปราชญ์ชาวบ้านที่ยังคงอนุรักษ์วัฒนธรรม การรำดาบ แบบโบราณไว้

ชื่อ นายหริฑู ชูติมาพิเศษสม เกิดเมื่อวันที่ - - พ.ศ. 2498 อายุ 69 ปี
ที่อยู่ 27/7 หมู่ที่ 12 บ้านแม่อุ้มป๊อก ตำบลป่าแป๋ จังหวัดแม่ฮ่องสอน

การศึกษาเรื่องราวของงานพื้นบ้าน เป็นการศึกษารากฐานวัฒนธรรมที่กลุ่มชนในท้องถิ่นต่าง ๆ ที่มีเชื้อชาติ ภาษา ศาสนาที่เหมือน ๆ กัน มีวิถีชีวิต หรือการดำเนินชีวิตสืบทอด เนื่องกันมา เรียกได้ว่าเป็น การสืบทอดกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการ ดำเนินชีวิตประจำวัน การทำมาหากิน การละเล่น ความคิด ความเชื่อ หรือการสร้างสรรค์สิ่ง ต่าง ๆ ของชาวบ้านที่สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองด้าน ความสะดวกสบายในชีวิต ที่เป็นการกระทำ สืบทอดกันมา ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่เราต้องศึกษาถึงภูมิหลัง ทางสังคม และวัฒนธรรมของการ ดำเนินชีวิต นักวิชาการทางวัฒนธรรมจึงรวมเรียกการสืบทอดดังกล่าว ว่าคติชาวบ้าน

5.ด้านภาษาและวรรณกรรม

ด้านโภชนาการ มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านอาหารไทย/ตำรับอาหาร

กลุ่มสตรีแม่บ้าน หมู่ 7 บ้านห้วยฮากไม้ใต้ ตำบลป่าแป๋ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้รับรางวัลชนะเลิศ ในการประกวดทำอาหาร ในงาน วันรำลึกธนาคารแห่งแรกของประเทศไทย ที่ทาง องค์การบริหารส่วนตำบลจัดขึ้น ในวันที่ 1 มีนาคม ของทุกปี เพื่อรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณ ในหลวง

รัชกาลที่ 9 ซึ่งมีความสามารถด้านโภชนาการ มีความรู้ความชำนาญเรื่องการทำขนมไทย และอาหาร
คาว

ข้อมูลศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมท้องถิ่น

ที่	จังหวัด	อำเภอ	อปท.	ชื่อโครงการ/กิจกรรม	ช่องทางการติดต่อ/ การสืบค้นเพื่อการ เรียนรู้	ช่องทางการ ติดต่อออนไลน์	ความเกี่ยวข้องของโครงการ/กิจกรรม		วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น			ประเภทของการ ถ่ายทอดภูมิปัญญา ท้องถิ่น	
					สถานที่ตั้ง	Website	Email		ชื่อเครือข่าย วัฒนธรรม	ด้านวัฒนธรรม และประเพณี ท้องถิ่น	หัวข้อย่อย	สาขาของภูมิ ปัญญาท้องถิ่น	บุคคล
1	แม่ฮ่องสอน	แม่สะเรียง	อบต.ป่าแป๋	การบรรพชาสามเณรภาคฤดู ร้อนและศีลจารีณ(ซีพราหมณ์)	สำนักสงฆ์ หมู่บ้าน ป่าแป๋			ศาสนา, วัฒนธรรมและ ประเพณีท้องถิ่น	ชาวบ้านตำบล ป่าแป๋	แนวปฏิบัติทาง สังคม พิธีกรรม และงานเทศกาล	ขนบธรรมเนียม ยมประเพณี เช่น สงกรานต์ ลอยกระทง เทศน์ มหาชาติ		
2	แม่ฮ่องสอน	แม่สะเรียง	อบต.ป่าแป๋	การส่งเสริม อนุรักษ์ภาษา ละว้า(กระเหรี่ยง-ละว้า)	องค์การบริหารส่วน ตำบล ป่าแป๋			ศิลปะ, ภูมิปัญญา ท้องถิ่น				การจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม	การจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม
3	แม่ฮ่องสอน	แม่สะเรียง	อบต.ป่าแป๋	โครงการส่งเสริมภูมิปัญญา ท้องถิ่น	องค์การบริหารส่วน ตำบลป่าแป๋ ตำบล ป่าแป๋ อำเภอแม่สะ เรียง จังหวัด แม่ฮ่องสอน	<a href="https://papae
mhs.go.th/">https://papae mhs.go.th/	atomic_8759 @hotmail.co m	ภูมิปัญญาท้องถิ่น				หัตถกรรม	หัตถกรรม
4	แม่ฮ่องสอน	แม่สะเรียง	อบต.ป่าแป๋	โครงการส่งเสริมภูมิปัญญา ท้องถิ่น	<a href="https://papaemhs
.go.th/">https://papaemhs .go.th/	<a href="https://papae
mhs.go.th/">https://papae mhs.go.th/	atomic_8759 @hotmail.co m	ภูมิปัญญาท้องถิ่น				ศิลปกรรม	ศิลปกรรม

5	แม่ฮ่องสอน	แม่สะเรียง	อบต.ป่าแป๋	โครงการส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ ผู้พิการและด้อยโอกาส		<a href="https://papae
mhs.go.th/">https://papae mhs.go.th/	papaemsr@g mail.com	วัฒนธรรมและ ประเพณีท้องถิ่น	กลุ่มผู้สูงอายุ	แนวปฏิบัติทาง สังคม พิธีกรรม และงานเทศกาล	ขนบธรรมเนียม ประเพณี เช่น สงกรานต์ ลอยกระทง เทศน์ มหาชาติ		
6	แม่ฮ่องสอน	แม่สะเรียง	อบต.ป่าแป๋	โครงการส่งเสริมอาชีพสตรี		<a href="https://papae
mhs.go.th/">https://papae mhs.go.th/	papaemsr@g mail.com	ภูมิปัญญาท้องถิ่น				การแพทย์ไทย	การแพทย์ไทย
7	แม่ฮ่องสอน	แม่สะเรียง	อบต.ป่าแป๋	โครงการอนุรักษ์ ประเพณี ท้องถิ่น กองบุญข้าว	<a href="https://papaemhs
.go.th/">https://papaemhs .go.th/	<a href="https://papae
mhs.go.th/">https://papae mhs.go.th/	papaemsr@g mail.com	วัฒนธรรมและ ประเพณีท้องถิ่น	ประเพณีกอง บุญข้าว	แนวปฏิบัติทาง สังคม พิธีกรรม และงานเทศกาล	มารยาท เช่น การแสดง ความเคารพ แบบไทย		
8	แม่ฮ่องสอน	แม่สะเรียง	อบต.ป่าแป๋	โครงการคุณธรรมจริยธรรมเด็ก และเยาวชน		<a href="https://papae
mhs.go.th/">https://papae mhs.go.th/	papaemsr@g mail.com	วัฒนธรรมและ ประเพณีท้องถิ่น	คุณธรรม จริยธรรม	แนวปฏิบัติทาง สังคม พิธีกรรม และงานเทศกาล	มารยาท เช่น การแสดง ความเคารพ แบบไทย		
9	แม่ฮ่องสอน	แม่สะเรียง	อบต.ป่าแป๋	โครงการวัด ประชา รัฐ สร้าง สุขเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน		<a href="https://papae
mhs.go.th/">https://papae mhs.go.th/	papaemsr@g mail.com	ศาสนา, วัฒนธรรมและ ประเพณีท้องถิ่น, ภูมิปัญญาท้องถิ่น	วัดประชาสร้าง สุข	แนวปฏิบัติทาง สังคม พิธีกรรม และงานเทศกาล	ขนบธรรมเนียม ประเพณี เช่น สงกรานต์ ลอยกระทง เทศน์ มหาชาติ	เกษตรกรรม	เกษตรกรรม
1 0	แม่ฮ่องสอน	แม่สะเรียง	อบต.ป่าแป๋	โครงการส่งเสริมเผยแพร่วัน สำคัญทางศาสนา		<a href="https://papae
mhs.go.th/">https://papae mhs.go.th/	papaemsr@g mail.com	ศาสนา, วัฒนธรรมและ ประเพณีท้องถิ่น	เผ่าละว้า	แนวปฏิบัติทาง สังคม พิธีกรรม และงานเทศกาล	ขนบธรรมเนียม ประเพณี เช่น สงกรานต์ ลอยกระทง เทศน์ มหาชาติ		

1 1	แม่ฮ่องสอน	แม่สะเรียง	อบต.ป่าแป๋	โครงการอนุรักษ์ป่าชุมชน		https://papae.mhs.go.th/	papaemsr@gmail.com	ภูมิปัญญาท้องถิ่น				การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
1 2	แม่ฮ่องสอน	แม่สะเรียง	อบต.ป่าแป๋	โครงการวันผู้สูงอายุ		https://papae.mhs.go.th/	papaemsr@gmail.com	ศิลปะ, วัฒนธรรม และประเพณีท้องถิ่น	คำขวัญผู้สูงอายุ	แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม และงานเทศกาล	มารยาท เช่น การแสดง ความเคารพ แบบไทย		
1 3	แม่ฮ่องสอน	แม่สะเรียง	อบต.ป่าแป๋	โครงการอนุรักษ์ ประเพณีท้องถิ่น บูชาเสาสะกั้ง		https://papae.mhs.go.th/	papaemsr@gmail.com	วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น	บูชาเสาสะกั้ง	แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม และงานเทศกาล	ขนบธรรมเนียมประเพณี เช่น สงกรานต์ ลอยกระทง เทศน์ มหาชาติ		
1 4	แม่ฮ่องสอน	แม่สะเรียง	อบต.ป่าแป๋	โครงการอนุรักษ์ ประเพณีท้องถิ่น เลี้ยงผีตาเถย		https://papae.mhs.go.th/	papaemsr@gmail.com	วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น	ชุมชนตำบลป่าแป๋	แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม และงานเทศกาล	ขนบธรรมเนียมประเพณี เช่น สงกรานต์ ลอยกระทง เทศน์ มหาชาติ		